31/10/2022

Παναγία Κανακαριά: Ο ναός που γλίτωσε από την Εικονομαχία και συλήθηκε από τον Τούρκο αρχαιοκάπηλο Ντικμέν

Αυτοκέφαλες Εκκλησίες / Εκκλησία της Κύπρου

Η απόφαση του Βυζαντινού Μουσείου του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Κύπρου να εκδώσουν ψηφιακό δίσκο για την εκκλησία της Παναγίας της Κανακαριάς στα Κατεχόμενα, φέρνει στην επιφάνεια την υπόθεση της καταστροφής των μνημείων θρησκευτικής κληρονομιάς από τους Τούρκους και ταυτόχρονα την μεγάλη υπόθεση της αρχαιοκαπηλίας με πρωταγωνιστή τον Τούρκο αρχαιοκάπηλο Ντικμέν.

Η **Παναγία Κανακαριά** είναι γνωστή για τα βυζαντινά ψηφιδωτά του 6ου αιώνα

μ.Χ. που βρίσκονταν στο εσωτερικό της τα οποία «επέζησαν» από τη βεβήλωση που συνέβαινε επί Εικονομαχίας τον 8ο και 9ο μ.Χ αιώνα αλλά αποκολλήθηκαν από αρχαιοκάπηλους στα τέλη της δεκαετίας του 1970.

Σήμερα στην εκκλησία υπάρχουν μόνο θραύσματα μωσαϊκών, ενώ τα ανακτημένα τμήματα θα ανακατασκευαστούν και θα παρουσιαστούν στο **Βυζαντινό Μουσείο.** Το 1991, η Κυπριακή Δημοκρατία δημοσίευσε μια σειρά γραμματοσήμων με τα ψηφιδωτά της **Παναγίας Κανακαριάς** ως θέμα.

Το διαμάντι της Καρπασίας

Βρίσκεται στο χωριό Λιθράγκωμη της **Καρπασίας,** στο κατεχόμενο τμήμα της Κύπρου, είναι από τις πιο κραυγαλέες περιπτώσεις σύλησης της χριστιανικής πολιτιστικής κληρονομιάς της νήσου. Τα απαράμιλλης τέχνης εντοίχια ψηφιδωτά αποτοιχίστηκαν μεταξύ 1978-1979 από τον Τούρκο αρχαιοκάπηλο **Αϊντίν Ντικμέν** , μεταφέρθηκαν στη **Γερμανία** και πολλά τμήματα τους πουλήθηκαν σε εμπόρους τέχνης. Σήμερα σώζεται μόνο μια τοιχογραφία στο τύμπανο του τυφλού τόξου πάνω από τη νότια είσοδο του ναού της **Παναγίας Κανακαριάς**. Απεικονίζεται η **Παναγία της Οδηγήτριας** με την προσωνυμία η **Κανακαρία**. Αριστερά εικονίζονται οι δωρητές της τοιχογραφίας. Η τοιχογραφία χρονολογείται γύρω στο 1520 και πιθανώς να έγινε από τον ζωγράφο Τίτο. Η τοιχογραφία έχει **πυροβοληθεί** από τους Τούρκους μετά το 1974.

Η **Παναγία Κανακαριά** χτίστηκε περίπου 500 ως παλαιοχριστιανική βασιλική και χρησίμευσε ως το εκκλησιαστικό κτίριο ενός πρώιμου βυζαντινού οικισμού. Αυτό το πρώτο κτίριο ήταν μια τρίκλιτη ξυλόστεργη βασιλική με νάρθηκα, προθάλαμο στην είσοδο στη δυτική πλευρά και τρεις κόγχες στην ανατολική πλευρά. Το μωσαϊκό της κόγχης δημιουργήθηκε το 530. Στα μέσα του 7ου αιώνα, το κτίριο καταστράφηκε, πιθανόν από μουσουλμάνους πειρατές.

Η εκκλησία ξαναχτίστηκε περίπου 700, αλλά τώρα για στήριξη χρησιμοποιούσε κτιστούς στύλους αντί για κίονες. Επέζησε από τη **Εικονομαχία** του 8ου και 9ου αιώνα χωρίς να βανδαλιστεί, αλλά καταστράφηκε από σεισμό γύρω στο 1160 και απέμεινε μόνο η κόγχη. Το κτίριο ξαναχτίστηκε ως εκκλησία με τρούλο: ο σηκός, ο νάρθηκας και το ιερό βήμα απέκτησαν από έναν τρούλο, δύο από αυτούς με τύμπανο. Η κόγχη με τα ψηφιδωτά της έχει πλέον ενσωματωθεί στη νέα εκκλησία, παρόμοια με την **Παναγία της Κύρας** στα Λιβάδια και την **Παναγία Αγγελόκτιστη** στο Κίτι.

Ένα μοναστήρι πιθανότατα χτίστηκε γύρω από την εκκλησία περίπου αυτήν την εποχή. Ωστόσο, το υπάρχον μοναστήρι χρονολογείται πιθανώς από τον 18ο αιώνα. Στο εσωτερικό του ναού σώζονται τοιχογραφίες του του 12ου, του 14ου και του 16ου αιώνα. Το νότιο κλίτος ανακαινίστηκε τον 13ο αιώνα και προστέθηκε μια ανοιχτή στοά μπροστά από την είσοδο. Ο κεντρικός τρούλος κατέρρευσε το 1491 λόγω ενός άλλου σεισμού και χτίστηκε γύρω στο 1500, και οι τοίχοι εξωραΐστηκαν με πολλές νέες τοιχογραφίες, από τις οποίες σχεδόν τίποτα δεν φαίνεται σήμερα. Σώζεται μόνο η τοιχογραφία της **Παναγίας Κανακαριάς** στο τυφλό τόξο πάνω από τη νότια είσοδο. Το καμπαναριό προστέθηκε το 1888.

Ο ναός και τα ψηφιδωτά του συντηρήθηκαν το 1973. Μετά την εκδίωξη των **Ελληνοκυπρίων** ως αποτέλεσμα της τουρκικής εισβολής του 1974, η εκκλησία έκλεισε λόγω έλλειψης χρήσης. Τα εντυπωσιακά ψηφιδωτά και το μωσαϊκό.

Το ψηφιδωτό της κόγχης δημιουργήθηκε την 4η δεκαετία του 6ου αιώνα. Είναι φιλοτεχνημένο σε πρώιμο βυζαντινό ρυθμό και απεικονίζει την Παναγία με το Θείο Βρέφος, καθισμένη σε θρόνο από ελεφαντόδοντο και περιτριγυρισμένη από αμυγδαλόσχημη δόξα. Οι αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ είναι δίπλα τους. Αυτή η απεικόνιση πλαισιώνεται από ένα περίγραμμα διακοσμημένο με στολίδια, το οποίο με τη σειρά του ακολουθείται από 12 μενταγιόν αποστόλων.

Το μωσαϊκό αποτελείται από γυάλινες ψηφίδες με περισσότερες από 40 αποχρώσεις σε διάφορα χρώματα, γυάλινους κύβους καλυμμένους με χρυσά και ασημένια φύλλα, και χρωματιστούς μαρμάρινους και πέτρινους κύβους. Δεδομένου ότι οι γυάλινες πέτρες μωσαϊκού λέγεται ότι έχουν θεραπευτικές δυνάμεις, οι προσκυνητές αφαιρούσαν επανειλημμένα μεμονωμένα κομμάτια μωσαϊκού κατά τη διάρκεια των αιώνων.

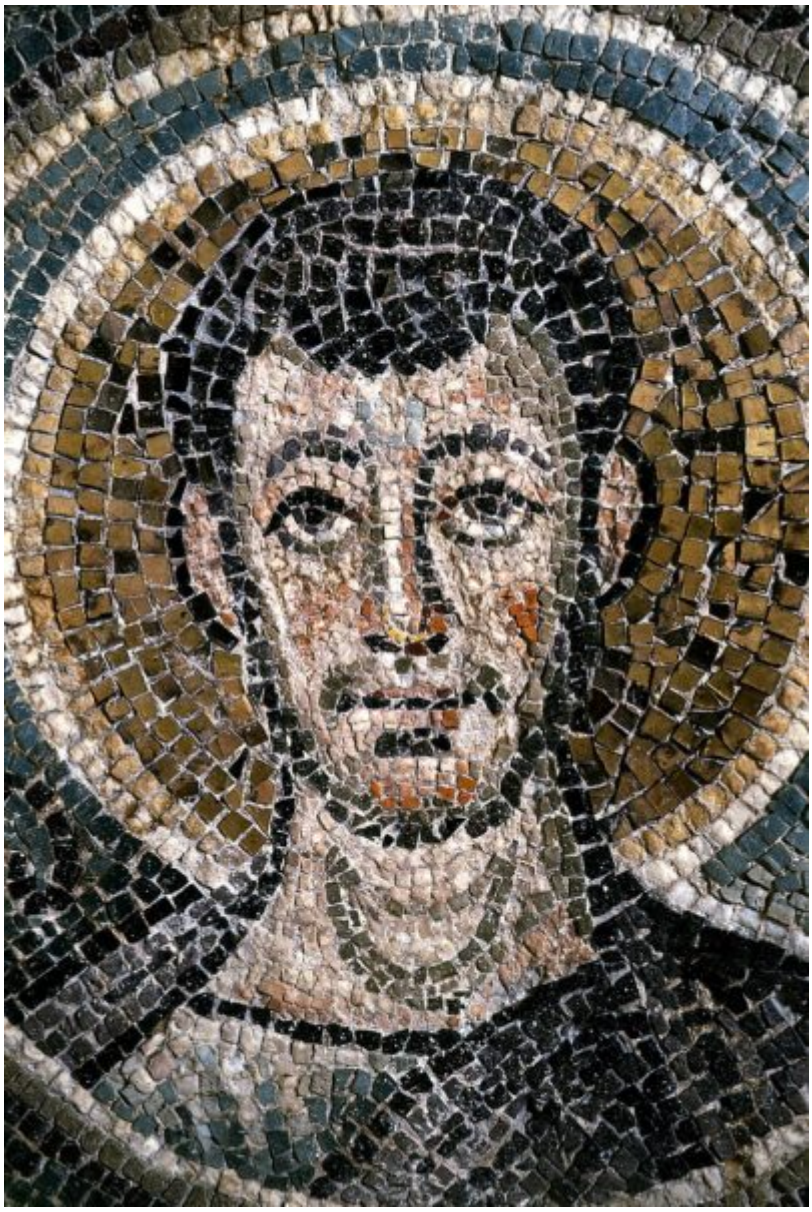

Ωστόσο, σημειώθηκε πολύ χειρότερη καταστροφή το 1978/79. Αρχαιοκάπηλοι εκμεταλλεύτηκαν τις πολιτικά αβέβαιες συνθήκες μετά την τουρκική εισβολή, διέρρηξαν την εκκλησία και αφαίρεσαν σχεδόν πλήρως το μωσαϊκό από τον τοίχο. Εκτός από την **Παναγία Κανακαριά,** επηρεάστηκαν πολλές άλλες εκκλησίες. Τα αντικείμενα εξαφανίστηκαν.

Στην **Κύπρο** έγινε γνωστή η ληστεία στα τέλη του 1979 μέσω ενός τουρίστα. Το 1983 η Συλλογή Menil στο **Χιούστον** αγόρασε αρκετά μικρά ψηφιδωτά κομμάτια από τον Τούρκο έμπορο τέχνης του Μονάχου **Αϊντίν Ντικμέν** μέσω ενός μεσάζοντα, τα οποία ήταν τμήμα της μεταλλίων των αποστόλων Λουκά και Βαρθολομαίου. Δεδομένου ότι η προέλευση των κομματιών ήταν εύκολο να διευκρινιστεί, οι θησαυροί τέχνης, αφού εκτέθηκαν στις ΗΠΑ για κάποιο χρονικό διάστημα, διαβιβάστηκαν στην Κυπριακή Δημοκρατία.

Το μεγαλύτερο μέρος των ψηφιδωτών είχε αρχικά κρατηθεί από τον Ντικμέν, ο οποίος προσπάθησε στη συνέχεια να βρει αγοραστή. Το 1988 αγοράστηκε έναντι 1,2 εκατομμυρίων δολαρίων ένα σημαντικό μέρος των κλοπιμαίων, τέσσερα κομμάτια μωσαϊκού, από μια έμπορο τέχνης της Ιντιάνα, την **Πεγκ Γκόλντμπεργκ,** που πιθανότατα δεν γνώριζε την κλοπή και στη συνέχεια προσπάθησε να πουλήσει τα κομμάτια στο Μουσείο Γκέτι στην Καλιφόρνια. Τα κλοπιμαία ανακαλύφθηκαν, ανακτήθηκαν από την Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου μετά από δικαστικό αγώνα και ο έμπορος τέχνης αναγκάστηκε νόμιμα να τα επιστρέψει στην Κύπρο το 1991. Τα θραύσματα δεν επέστρεψαν στην Παναγία Κανακαριά, αλλά έφτασαν στο **Βυζαντινό Μουσείο Λευκωσίας.**

Ο **Ντικμέν** καταδικάστηκε για φοροδιαφυγή για μη φορολόγηση των εμπορικών του κερδών. Το 1997 ελέγχθηκε το διαμέρισμα του Ντικμέν στο **Μόναχο.** Ανακαλύφθηκαν αναρίθμητοι θησαυροί τέχνης από διάφορες εκκλησίες και μοναστήρια στη **Βόρεια Κύπρο,** με εκτιμώμενη αξία 70 εκατομμύρια μάρκα, ήταν μια από τις μεγαλύτερες κλοπές έργων τέχνης των τελευταίων δεκαετιών. Ανάμεσα στα 260 έργα τέχνης ήταν ο **Απόστολος Θωμάς**, το αριστερό χέρι της **Θεοτόκου** και το χέρι του δεξιού Αρχαγγέλου. Μετά από πολλά χρόνια δικαστικών διαφορών ενώπιον γερμανικών δικαστηρίων, τα αντικείμενα παραδόθηκαν στην **Κυπριακή Δημοκρατία** στα τέλη της δεκαετίας του 2010.

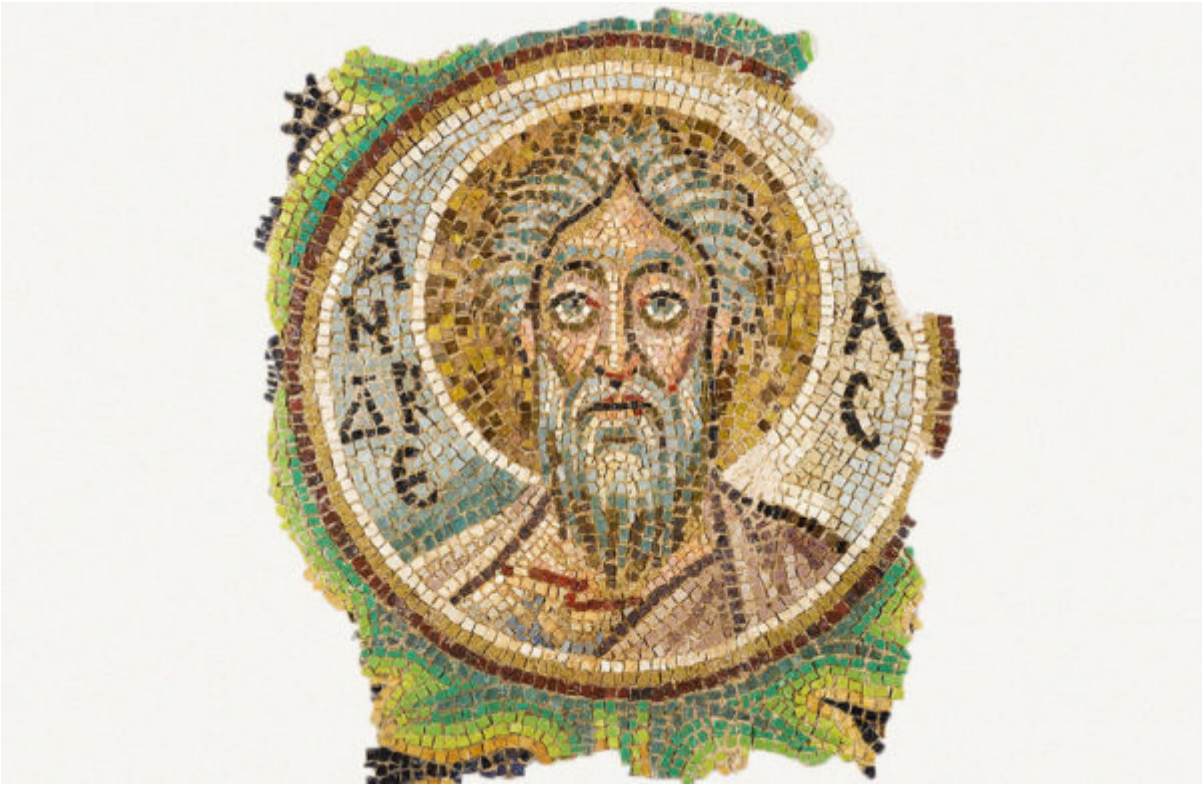

Ωστόσο μεγάλα τμήματα του μωσαϊκού, συμπεριλαμβανομένων τμημάτων της Παναγίας, της δόξας, του θρόνου και του Αρχαγγέλου, εξακολουθούν να λείπουν και είναι πιθανό να βρίσκονται σε διάφορες παράνομες ιδιωτικές συλλογές τέχνης. Το 2018 επαναπατρίστηκαν άλλα δύο τμήματα του ψηφιδωτού, το μετάλλιο του **Αγίου Μάρκου,** το οποίο βρισκόταν στην κατοχή οικογένειας Βρετανών και το μετάλλιο του **Αποστόλου Ανδρέα.**

Πληροφορίες:archaiologia.gr, churchofcyprus.org.cy

Διαβάστε επίσης:

Στην Κύπρο επέστρεψε εικόνα του Αγίου Ιωάννη του Πρόδρομου